

Kristendom och islam, eller vi och de andra?

– En analys av två läromedel i religionskunskap för grundskolans senare år 15p

Av: Josefine Ljungqvist
Handledare: Christine Farhan

Abstract

The aim of this study is to analyze how two different education books produce christianity and islam. The analyzed books is from 2003 and 2008 and the books are adapted for the last years of primary school. The meaning and translation of words is often a problem and can get the reader wrong understanding of the religion. The analyze include the perspective of this meaning and how the sacred things are described in each religion.

The textanalyze is made with different criterias; the context, the pre- understanding and if the text is objectiv is some of the most important. The language is important too.

Both books are produced in the occidental context which can be a problem when to describe islam. The religion is not the same here and preconceptions can occure. When to put islam in an occidental context and describe it will not get an objecive describtion. Both books are focused on information and will get the reader as much data as posible.

Key word: religion education, textbook analyses, islam, christianity

Nyckelord: religionsdidaktik, läromedelsanalys, islam, kristendom

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	5
BAKGRUND.....	5
<i>Styrdokument</i>	5
<i>Religionsämnets historia</i>	6
<i>Läromedel</i>	9
<i>Att välja kunskap</i>	10
<i>Perspektiv på religionsämnet</i>	11
SYFTE.....	12
FRÅGESTÄLLNING.....	12
METOD.....	12
MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR.....	13
<i>Presentation av utvalda läroböcker</i>	14
<i>Religion Sofi</i>	14
<i>Religionskunskap, Kompakt</i>	15
2. TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	15
TIDIGARE FORSKNING.....	15
TEORIANKNYTNING.....	18
<i>Vi och de andra</i>	18
<i>Sammanfattning</i>	19
3. PRESENTATION OCH ANALYS	20
KRISTENDOM.....	20
<i>Presentation av kristendom i Religion, Sofi</i>	20
<i>Analys av kristendom i Religion, Sofi</i>	21
<i>Presentation av kristendom i Religionskunskap Kompakt</i>	22
<i>Analys av kristendom i Religionskunskap Kompakt</i>	24
ISLAM.....	25
<i>Presentation av islam i Religion, Sofi</i>	25

<i>Analys av islam i Religion, Sofi</i>	26
<i>Presentation av islam i Religionskunskap Kompakt</i>	27
<i>Analys av islam i Religionskunskap Kompakt</i>	30
JÄMFÖRANDE ANALYS	32
<i>Jämförande analys av kristendom och islam i Religion Sofi</i>	33
<i>Jämförande analys av kristendom och islam i Religionskunskap Kompakt</i>	34
<i>Jämförande analys Religion, Sofi och Religionskunskap Kompakt</i>	35
4. AVSLUTANDE DISKUSSION	37
5. SAMMANFATTNING	39
6. LITTERATURFÖRTECKNING	40
<i>Facklitteratur</i>	40
<i>Läromedel</i>	41
<i>C-uppsatser</i>	41
<i>Internet</i>	41

1. INLEDNING

Enligt de nya styrdokumentet, Lgr11 ska skolan förmedla en ännu tydligare bild av kristendomen än tidigare. Skolan ska uppfostra och undervisa med den kristna traditionen och etiken i grunden och samtidigt upprätthålla människans lika värde.

Dagens Sverige ser inte ut som den gjorde fram till år 1969, när kristendomsundervisning var den enda religionsundervisningen eleverna fick. Kristendomen kommer i de nya styrdokumentet att få en än mer utpräglad roll än den haft i LPO94. Det kan tyckas motsägelsefullt när Sverige ser ut som det gör och frågan jag ställer mig är om det kan vara av ett gott syfte. Att skapa förståelse för andra är inte lätt när eleverna inte erbjuds samma kunskap och möjlighet till reflektion för de andra religionerna och livsåskådningarna som inför kristendomen.

Skolminister Jan Björklunds argument för mer kristendom i religionsundervisningen är att vi måste bevara Sveriges kulturarv.¹ Problemet är att ett kulturarv måste väljas ut för att kunna föras vidare och med detta urval främjas inte mångreligiositeten i ett sekulärt samhälle.

Med denna bakgrund och aktuella diskussion ställer jag mig frågan om hur skolans läroböcker är med och påverkar synen på kristendom och också islam i Sverige idag.

BAKGRUND

I detta stycke diskuteras skolans styrdokument och kursplaner för religionsämnet. Religionsämnets historia och även en redogörelse över vilken funktion läromedel har för skolan finns också med i denna bakgrundsdel.

Styrdokument

Kursplanen för grundskolan spelar en stor roll för hur undervisningen är upplagd. Skolan står nu inför en förändring då den nya läroplanen träder i kraft hösten 2011. I vår nuvarande läroplan, LPO94, gällande till juli 2011 har religionsämnet som utgångspunkt

---

¹<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4086909> 2010-12-03

att diskutera och problematisera elevens tankar om livet. Diskussion om detta ska främjas och eleverna ska lära sig om sig själva och aktuella religioner och livsåskådningar genom detta. Ämnet ska ge möjlighet till förståelse för såväl sin egen som andras religioner och livsåskådningar. Ämnet ska bidra till en förståelse och tolerans och kunna ge en grund för att bemöta främlingsfientlighet. Eleven ska ha förståelse för hur kristendomen påverkat vårt samhälle, och även hur andra religioner har påverkat.²

Den nya läroplanen Lgr11, är inte helt olik Lpo94, dock verkar undervisningen mer inriktad på fakta och urkunder. Religionskunskapen ska även här ge eleverna möjlighet att reflektera över livsfrågor, identitet och etik. Eleverna ska analysera kristendom och andra religioner och livsåskådningar och bruk inom dessa. I årskurs 7-9 ska undervisningen bland annat innehålla: centrala tankegångar och urkunder inom kristendomen, centrala tankegångar och urkunder inom världsreligionerna och huvuddragen i världsreligionernas historia.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell.³

Detta citat är hämtat från Lgr11 och är och kan ses som grundläggande i dagens religionsundervisningen.

Religionsämnets historia

Här sätts religionsämnet i ett historiskt perspektiv och fokus ligger på att beskriva skolan från den traditionella kristendomsundervisning tills ämnet bytte namn till religionskunskap och kravet på objektivitet ökade.

---

² Kursplan för religionskunskap, Lpo 94, <http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3886/titleId/RE1010%20-%20Religionskunskap>

³ Del ur Lgr11: ny kursplan i religionskunskap i grundskolan, 2011
http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/21/84/Lgr11_kap1_2.pdf

Kjell Härenstam är professor i Religionsvetenskap med inriktning på religionsdidaktik. Hans huvudsakliga forskningsområde har varit att skapa förståelse för icke-kristna världsreligioner, främst islam och buddhismen. Hans forskning har i första hand inriktat sig på hur skolans läromedel framställer dessa religioner.⁴ Härenstam är en av de viktigaste religionsprofessorerna som behandlar detta ämne och just därför får han stor betydelse i denna uppsats.

Härenstam beskriver religionskunskapen ur ett historiskt perspektiv. 1842, kom Sveriges första stadga över folkskolan, kyrkan var pådrivande och som argument för allmän skola angavs läskunnigheten. Människor i Sverige skulle då själva kunna läsa ur katekesen och bibeln. Denna form av kristendomshistoria var egentligen svenska kyrkans dopundervisning. Målet var *att fostra kristna samhällsmedborgare*.⁵

År 1919 är det fler som inser att de vill ha inflytande över den svenska skolan. Folk rörelser, till exempel frikyrkorörelsen, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen lägger sig i undervisningen. Det är fortfarande en kristen skola men inriktningen är mera allmänkristen. Nu tonas läsningen av katekesen ner en aning och texter med ett mer etiskt och moraliskt budskap läses. Målet med denna undervisning var att *främja sedlig utveckling*.⁶

Sverige får en religionsfrihetslag 1951. Detta innebär att undervisande lärare inte behöver tillhöra svenska kyrkan för att få undervisa i kristendomskunskap. Krav på objektivitet i kristendomsundervisningen dyker upp som en diskussion.⁷

1962 inrättas den svenska grundskolan och får sin första riktiga läroplan. I läroplanen står det skrivet att skolan ska vara helt konfessionslös, vilket innebär att den svenska stadskyrkan inte ska ha något formellt inflytande över skolan. Nu ska eleverna få kunskap både om kristen tro och andra religioner, ämnet kallas fortfarande Kristendomskunskap

---

⁴ <http://www.sam.kau.se/religion/personal/k.harenstam/> 2010-12-21

⁵ Härenstam, Kjell, *Skolboksislam* (1993) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 21

⁶ Härenstam, Kjell, *Skolboksislam* (1993) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.21

⁷ Härenstam, Kjell, *Skolboksislam* (1993) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 21

även om undervisningen ska vara objektiv.⁸ C-E Olivestam, doktor i religionsvetenskap beskriver hur denna objektivitetsprincip införs som norm i skolans undervisning. Den stränga fostran som tidigare förekommit tonas ner.⁹

Grundskolans andra läroplan Lgr69 införs och religionsämnet ändrar namn till Religionskunskap. Orienteringsämnena införs i skolan och dessa ska vara objektiva. Fokus ligger på en saklig och engagerande undervisning, utan fostrande syfte.¹⁰

1980 ändras fokus på religionsämnet och elevernas livsfrågor sätts som utgångspunkt. Eleverna ska möta de olika livsåskådningarnas svar på sina frågor. Betonas gör dock att eleverna ska ”*få vidgade kunskaper om den kristna religionen med bibeln i centrum*”.¹¹ Olivestam beskriver att det finns ett beslut att fostra elever, men mindre fokus på hur det ska gå till.¹²

1994 sker en tyngdförskjutning från den klassiska religionsundervisningen. Nu blir undervisningen mer inriktad på etik, livsfrågor och värdegrund. 2007 ses samhället och skolan som mångkulturellt och mångreligiöst, fokus ska även här ligga på etik, livsfrågor och värdegrund.¹³

Christer Hedin skriver om religionsundervisningen i Sverige och hur religionsämnet under 1900-talet blev ifrågasatt då det ändrade fokus och namn från kristendomskunskap till religionskunskap. Det är inte många länder som har sådan religionsundervisning som förekommer i Sverige. Danmark, Norge och England liknar mest den icke konfessionella

---

⁸ Härenstam, Kjell, *Skolboksislam* (1993) Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.21

⁹ Olivestam, E Carl, *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* (2006), Stockholm: Liber AB, sid.23

¹⁰ Olivestam, E Carl, *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* (2006), Stockholm: Liber AB, sid. 23

¹¹ Olivestam, E Carl, *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* (2006), Stockholm: Liber AB, sid. 23

¹² Olivestam, E Carl, *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* (2006), Stockholm: Liber AB, sid. 23

¹³ Olivestam, E Carl, *Religionsdidaktik-om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen* (2006), Stockholm: Liber AB, sid.23

undervisningen som vi har här, i Tyskland är undervisningen fortfarande värderande och undervisningen är konfessionell.¹⁴

Läromedel

I Lpo80 beskrivs att *"Läromedel är sådant som lärare och elever kommer överens om att använda för att nå fastställda mål"*¹⁵ I den nuvarande läroplanen Lpo94 skrivs ingenting om hur läromedel ska användas och hur man som lärare ska förhålla sig till de valda läroböckerna. Det enda som förklaras är att rektorn ska se till att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet.¹⁶ I Lgr11 redogörs samma sak, det är rektorns uppdrag att se till att läromedel tillhandahålls.¹⁷ Med enbart dessa riktlinjer blir det komplext för en lärare att i sitt arbete använda läromedel och i vilken grad.

Staffan Selander beskriver hur läroboken ofta kan ses som grunden för hur undervisningen i skolan uppfattas, den hjälper till att presentera ett ämne eller tema. Man kan säga att den strukturerar vårt sätt att uppfatta den konkreta kunskapen. Läroboken kan betraktas som en del i en pedagogisk utarbetad informationsbärande helhet, som omfattar flera delprocesser och komponenter. Det finns alltså flera möjliga former för hur innehållet i undervisningen ska förvaltas, läroboken är en av dem.¹⁸

Emma Roos undersöker i sin C-uppsats i vilken mån läromedel inom religionsvetenskap används. Hon skickade ut 19 enkäter till lärare i religionskunskap i Gävleborgs kommun och fick 9 svar. Hennes undersökning visar att nästan alla lärare som fått svara på hennes enkät använder läroboken, just för att det ger ett bra stöd för eleven i undervisningen. Hon får fram att läroboken kan ge eleverna trygghet och är en bas som alla har gemensamt, då den ofta är strukturerad och lättfattad för eleverna. Alla tillfrågade lärare tycker dock inte så, flera anser att den inte agerar utifrån sitt syfte och att eleverna därför

---

¹⁴ Hedin, Christer, *Islam och västerlandet: möten, myter och motsättningar* (2006) Stockholm: Dialogos Förlag AB, sid.83-84

¹⁵ Läroplan för den obligatoriska skolan, 1980 sid 50

¹⁶ Läroplan för den obligatoriska skolan, 1994

¹⁷ Skolverket (2006); i enlighet med skolans värdegrund, rapport 285
http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/21/84/Lgr11_kap1_2.pdf

¹⁸ Selander, Staffan, *Lärobokskunskap*, 1998, Studentlitteratur, sid.22-23

inte ska använda den.¹⁹ Hennes forskning är relevant för mig i min undersökning då man vet att andra inlärningsmetoder spelar en allt större roll i skolan idag. I Roos c-uppsats framkommer att flera av lärarna även använder sig av annat material såsom film, radio och annan litteratur.

Att välja kunskap

Skolverket har publicerat en rapport om läromedlens inflytande i skolan och just här diskuteras ämnena samhällskunskap, engelska och bild.²⁰ Läromedlens roll i skolan är ofta diskuterat utifrån vilket ämne det handlar om. I ämnen som samhällsvetenskap, och jag tänker då även i religion, är läromedel inte riktigt lika viktiga eftersom samhällsstrukturen inte ses som lika given som inom till exempel matematik och språk där kunskapen systematiskt bygger på varandra.²¹ Att använda sig av läromedel kan vara underlättande i en lärares arbete. De kan lära ut den kunskap som står i boken samtidigt som de måste lära eleverna att tänka kritiskt. I början av 1990-talet upphörde den statliga styrning som tidigare funnits för läromedel i skolan, detta innebar att kunskapen inte längre kan väljas och riktas i den riktning som önskas.²²

Svingby försöker i sin bok ”*Sätt kunskapen i centrum*” beskriva vad kulturarv innebär.²³ Hon skriver att det handlar om makt och att skolan kan välja ut och välja bort kunskap för att rätt kulturarv ska kunna föras vidare. Vad som är kultur i dessa sammanhang är en fråga om dominans där starka grupper har större chans att få plats på den listan.²⁴ Att införa mer kristendom, säger skolminister Jan Björklund är för att bevara vårt svenska kulturarv.²⁵ Vare sig man är religiös eller inte har kristendom haft störst inflytande och därför, anser Björklund, ska fokus i undervisningen ligga här. Detta kulturarv kan ses

---

¹⁹ Roos, Emma, Används läroboken: en undersökning om lärobokens användning inom religionsämnet, (2010) C-uppsats, Högskolan Gävle

²⁰ *Läromedlens roll i undervisningen*, (2006), Skolverket; rapport 284

²¹ *Läromedlens roll i undervisningen*, (2006), Skolverket; rapport 284, sid.14

²² *I enlighet med skolans värdegrund*, (2006) Skolverket; rapport 285, sid.7

²³ Svingby, Gunilla, *Sätt kunskapen i centrum!* (1985) Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget, sid. 16

²⁴ Svingby, Gunilla, *Sätt kunskapen i centrum!* (1985) Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget, sid.16

²⁵ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4086909> 2010-12-03

som problematiskt då samhället och skolan idag inte är likadan som för 50 eller 100 år sedan när kristendomen dominerade i Sverige.

Perspektiv på religionsämnet

Birgit Lindgren Ödén diskuterar hur viktigt det är med urval och rätt perspektiv när man undervisar i religionskunskap. Hon påstår att det är nödvändigt med kunskap om religioner för att utveckla en förståelse för vårt mångkulturella samhälle, i vilket det finns många olika sätt att leva. Hon menar också att kursplaner bör granskas och förstås i ett nytt ljus för att göra ämnet mer meningsfullt.²⁶ När den nya läroplanen börjar gälla hösten 2011 får lärare i religionskunskap sätta sig in i denna för att se hur och om undervisningen ska göras om. Det är självklart viktigt att undervisa om religioner men samtidigt viktigt att lära sig av dem. En undervisning enbart inriktad på att lära om kan göra religionen distanserad och långt borta. Det är därför viktigt att kombinera dessa två sätt då eleverna då får chans att både lära om och lära av.

Om att lära sig av eller om religioner skriver Furenhed i *Livstolkning och värdegrund*. Han menar att lära sig *om* en religion innebär att man enbart lär in faktakunskaper. Då blir perspektivet ofta distanserat och religionerna kan uppfattas som främmande och exotiska. Eleverna upplever då att detta sätt att leva handlar om någon långt borta och risken för fördomar är stor.²⁷ Att lära *av* en religion tvingar eleven till att tänka själv och låta egna tankar och värderingar belysas, inläringen blir då mer reflekterande än att bara lära sig fakta. Furenhed menar att i läromedel som används i skolan är risken stor att bara lära sig *om* då utrymmet ofta är begränsat och så mycket fakta som möjligt måste fås fram på så lite plats.²⁸ En konsekvens av detta är att eleverna kan lära sig en viss del av religionen men inte får tid eller möjlighet att reflektera och problematisera själva.

---

²⁶ Lindgren Ödén, Birgit & Peder Thalén (Red.). (2006). *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring*. Uppsala: Swedish Science Press. sid 118

²⁷ Furenhed, Ragnar, (2006) *Livstolkning och värdegrund; att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Linköpings universitet, Skapande vetande, sid. 117

²⁸ Furenhed, Ragnar, (2006) *Livstolkning och värdegrund; att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Linköpings universitet, Skapande vetande, sid.117

SYFTE

Syftet med denna uppsats är att göra en läromedelsanalys utifrån kristendom och islam. Med fokus på innehållet i läromedlen ämnar jag få svar på om en förståelse skapas för varandra eller om klyftorna ökar och ett vi- och de andra perspektiv uppstår. Med kristendom menar jag främst den lutherska koncessionen som tas upp i läroböckerna. Syftet är också att ta reda på om det som presenteras i läroböckerna är relevant framställt eller om man kunde ha berättat på något annat sätt för en mer mångsidig bild. Jag tänker även titta på om språket är nyanserat eller om det är värdeladdat med negativa ord och meningar.

FRÅGESTÄLLNINGAR

- Hur beskrivs av beteckningen kristendom enligt de analyserade läroböckerna?
- Hur beskrivs beteckningen islam enligt de analyserade läroböckerna?
- Hur beskrivs de heliga handlingar som finns inom kristendom och hur beskrivs de fem pelarna inom islam?

METOD

Mitt syfte är att göra en läromedelsanalys där kristendom och islam analyseras utifrån vissa kriterier. En diskursanalys är ett studium av en samhällsanalys där språket står i fokus.²⁹ Det innebär att språket ofta inte återger verkligheten på ett enkelt och direkt sätt utan hjälper istället till att forma den. Det specifika med en diskursanalys är att den inkluderar en kontext³⁰ som i det här fallet beskriver vad elever i grundskolans senare år i dag lär sig om kristendom och om islam.

Då jag valt att fokusera på innehållet och meningen i texterna om kristendom och islam blir analysen kvalitativ. Både kvalitativ och kvantitativ metod syftar till att skapa

---

²⁹ Bergström, Göran & Boréus, Kristina, (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur AB, sid. 305

³⁰ Bergström, Göran & Boréus, Kristina, (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur AB, sid. 306

förståelse för det samhälle vi lever i och se hur människor och grupper handlar och påverkar varandra.³¹ Hade jag istället valt att räkna ord och försöka omvandla informationen i texterna till mängd och statistik hade analysen varit mer kvantitativ.

Jag kommer analysera texterna både var för sig och genom att göra en jämförelse mellan de olika kapitlen och böckerna. För att analysera dem var för sig utgår jag från nedanstående valda kriterier. Jag kommer inte svara på dessa dessa kriterier och frågor var för sig utan ha dessa i bakgrunden när analysen görs.

- Kontext; i vilken kontext är texterna skrivna? Utmärker sig detta på något sätt i framställningen av religionerna? Märks det vilka olika positioner kristendomen och islam har i samhället?

– Förförståelse; behövs någon förförståelse för att förstå textens budskap och sammanhang?

– Objektivitet och allsidighet; är texten objektiv och förklarar fenomenen från ett objektivt synsätt? Är den allsidig eller saknas någonting för att göra texten mer mångsidig?

Denna analys kompletteras med en jämförande analys. Här jämförs ovanstående kriterier först med varandra inom kristendom och islam i vardera bok. Senare jämförs böckerna med varandra.

MATERIAL OCH ANGRÄNSNINGAR

Idag finns många olika sätt att söka information på, internet och andra medier tar allt större utrymme inom religionsämnet. Jag har dock valt att fokusera på tryckta läroböcker då de fortfarande utgör en stor del av undervisningsmaterialet på många skolor. Det finns en mängd olika läroböcker inom religionsämnet för grundskolan, och många skolor använder sig av SO-böcker där även samhällskunskap, historia och geografi ingår. Jag har i min undersökning valt ut två renodlade religionsböcker som har använts på skolor där jag under min lärarutbildning genomfört min verksamhetsförlagda utbildning.

---

³¹ Bergström, Göran & Boréus, Kristina, (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur AB, sid.76

Böckerna är från olika årtal då den ena är skriven 2003 och den andra 2008. Detta är ett medvetet val då jag undrar om man kan se någon förändring även över tid. Att jag valde att analysera två böcker var för att se om det fanns skillnader mellan framställningarna av kristendom och islam, både beroende på författare och årtal. För att begränsa min undersökning valde jag att inte analysera fler än två till antalet, hade fler böcker används finns en risk att undersökningen blivit för stor för detta syfte.

I enlighet med skolans värdegrund är en undersökning av läromedel som skolverket anordnat för att se hur läroböckerna följer skolans styrdokument och värdegrund. Även här är det religionsdidaktikern Kjell Härenstam som gjort analyserna. Religionskunskap Kompakt, som jag har valt att analysera används även i hans analys, men då utgåvan från 2002. Han ser över avsnitten om islam och även om hinduism mer generellt än vad jag kommer att göra. Jag vill utveckla hans undersökning och tänker att jag kan tillföra en djupare analys av just de delar av kristendom och islam som jag valt att analysera.

Presentation av utvalda läroböcker:

Per Eklund, 2003, *Religion, sofí*

Magnus Hermansson, Nils Åke Tidman, 2008, *Religionskunskap kompakt*

Religion Sofí

Författaren till denna är Per Eklund och är utgiven på Ekelunds förlag. *Religion, Sofí* gavs ut 2003 och är på 192 sidor. Boken har inget direkt förord från författaren utan börjar med en inledning "*Ta väl vara på ditt liv*"³² Efter följer fyra kapitel, Religion och livsåskådning, Religion från historien, Religioner i världen och Religion i Sverige. Under kapitlet *religion i världen* behandlas judendom, kristendom, islam, hinduism, buddhism, religioner i Kina och Japan och religion bland skriftlösa folk. Boken har även en infobas på Internet där man kan utveckla undervisningsmaterialet. Jag har tyvärr inte fått fram någon exakt siffra på hur många som använder denna bok då förlaget inte har möjlighet ut dessa siffror.

---

³² Eklund, Per, (2003) *Religion Sofí*, Ekelunds förlag AB, sid. 5-7

Religionskunskap Kompakt

Religionskunskap Kompakt är utgiven i tre upplagor, den jag har valt att analysera är tredje utgåvan, femte tryckningen, utgiven 2008. Boken har ett förord vilket diskuterar att lärare och elever har hjälpt till att utveckla produkten genom synpunkter på både innehåll och form. Författare är Magnus Hermansson, grundskollärare och lärarutbildare och Nils-Åke Tidman, lärare. Boken är en lärobok i religionskunskap för grundskolans senare år. *Boken är uppdelad tolv olika kapitel som behandlar religionens funktion i världen, religionen i antikens Grekland, kristendoms ursprung, kristendomens utveckling, folkreligioner, judendom, islam, hinduism, buddhism, religion i Kina och Japan, nya religiösa rörelser och etik och livsåskådning. Boken är på 221 sidor och de olika kapitlen är olika långa beroendes på område. Inte heller här finns några exakta försäljningssiffror att tillgå från förlaget.*

2. TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

Här kommer att presenteras tidigare forskning kring framförallt islam i läroböcker. Angående kristendom har jag inte lyckats hitta så mycket tidigare forskning som är relevant för min undersökning. Religionsdidaktikern Kjell Härenstam spelar stor roll i denna forskning då hans tidigare undersökningar liknar denna studie. I teorianknytningsdelen presenteras bland annat Edward Said och hans studier om orientalism. Teoridelen avslutas med en sammanfattning av tidigare forskning och teorianknytning.

TIDIGARE FORSKNING

Det finns många uppsatser och tidigare forskning som berör läromedel och som framförallt undersöker och analyserar islam. Nedan har jag lyft fram tidigare forskning som är relevant för min undersökning.

I läroböcker från 1962 beskrivs islam som någonting som är omöjligt att bekämpa på grund av sin starka fanatiska tro. ”Den fanatiska muslimen” är en vanlig bild i våra äldre läroböcker. Detta beskriver Härenstam utifrån *Religionskunskap* av Thorsten Åberg.³³

---

³³ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.104-105

Åberg anser att Sverige håller på att förlora sin kristna förankring och behöver en mer stabil grund att stå på och utifrån detta beskrivs islam som fanatiskt. Åberg markerar också att han är ute efter att stärka det kristna nationella arvet. Han skriver i ett utifrån-perspektiv, med en kolonial antydning och språkbruket markerar detta klart och tydligt. Denna bild av islam följer med i våra läromedel i vissa fall in på 90-talet.³⁴ Innan 1962 beskrivs också islam som den aggressiva religionen och en negativt värdeladdad terminologi är påfallande.³⁵

Läroböcker skrivna mellan 1962-1969 beskriver en muslim som exotisk, läsaren möter en ”kollektiv muslim” som är engagerad i obegripliga handlingar. Författarna komprimerar stycket om islam så pass mycket att eleverna ofta bara får en fragmentarisk bild och islam blir då någonting obegripligt långt borta. Ingen information om vilka likheter som faktiskt finns mellan kristendom och islam tas upp.³⁶ Objektivitetskravet märks dock på frånvaron av ett uppenbart värderande språkbruk, istället uppfattas vissa formuleringar med distans och möjligtvis ifrågasättande.³⁷ Det aggressiva språkbruket som tidigare funnits har ersatts av mer neutrala uttryck. Detta är dock inte oproblematiskt och saknar egentligen objektivitet. De värderingar som lärs ut förmedlas genom ett selektivt urval av fakta.

1969 kommer en ny läroplan och i den betonas jämlikhet mellan könen starkt då detta var en aktuell debatt i samhället. Härenstam har i sin analys av böcker från nu valt ett exempel från Treans religionskunskap av Maj Bylock och Bertil Lunell. I denna bok får en liten pojke beskriva hur islam fungerar från ett så kallat inifrån-perspektiv. Dock uttalar sig pojken med alldeles för ”centrala muslimska termer” och budskapet som pojken vill få fram är exakt samma komprimerade fakta som tidigare böcker presenterar. Pojken visar sig vara en förklädd lärare och inifrån-perspektivet visar sig vara ett skenperspektiv.³⁸ Härenstams analys av Sexans religionskunskap, även den av Bylock och Lunell visar att man vill få fram vilka likheter som finns. Detta för att motverka ett

---

³⁴ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.106

³⁵ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.115

³⁶ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 127

³⁷ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 125

³⁸ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.133

vi- och de andra perspektiv där ”de andra” uppfattas som exotiska med underliga beteenden. Bilden av islam i dessa läroböcker blir ofta komprimerad och fragmentarisk.³⁹ På grund av jämställdhetsfrågan som var central under denna tid belystes kvinnans roll inom islam. I *Sexans religionskunskap* beskrivs kvinnans ställning såhär: ”Kvinnans ställning inom islam är tjänarinnans. Till och med i paradiset är hennes enda uppgift att tjäna mannen” Den sammantagna bilden av islam enligt Härenstams analys är att den är en antikverad, utvecklingsfientlig och kvinnofientlig religion.⁴⁰

En tidigare C- uppsats som diskuterar problemet med läroböcker och är specificerad på islam är Marianne Åkerlunds som har undersökt hur bilden av islam framställs i några läroböcker för grundskolan och gymnasiet. Hon har tittat på hur den muslimska kvinnan framställs och insett att hon i undersökt material framställs som förtryckt och underordnad mannen, hennes roll i samhället utgår enbart från religiösa premisser. Hon har även tittat på hur religionen framställs och sett att det är faktakunskaper som dominerar. Förståelse har inte satts i centrum då fokus ligger på att beskriva kvinnans underordning med hjälp av de faktauppgifter som framkommer i läroböckerna.⁴¹

Nästkommande läroplan LGR80 arbetar med hur skolan ska verka för jämställdhet mellan kvinnor och män och för att invandrarna i Sverige ska inkluderas i samhällsgemenskapen. Religionskunskap tillsammans med de andra samhällsorienterade ämnena ges ett särskilt ansvar att fostra eleverna till demokratiska medborgare. De ska utveckla en förmåga att kritiskt granska olika typer av auktoriteter. Om man sätter de här värderingarna tillsammans kan det verka som skolans skyldighet är att propagera mot islam. Detta eftersom islam ofta beskrivs som en religion där man slaviskt måste lyda en himmelsk diktator och att kvinnan alltid beskrivs som undersåte till mannen.⁴² Krav på allsidighet och saklighet finns i undervisningen i skolan. Sakligheten innebär att vissa saker inte får utelämnas och andra delar framhävas. Allsidighet innebär att religionen också ska skildras från ett inifrånperspektiv, från en troendes perspektiv. I flera av

---

³⁹ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.136

⁴⁰ Härenstam 1993, sid.144

⁴¹ C-uppsats, Marianne Åkerlund, Representation av islam islam och muslimer i svenska läromedel, 2005, högskolan Gävle

⁴² Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 156

läroböckerna som Härenstam analyserat dominerar en oberäknelig Allah och människan framställs som obetydlig och utan egen vilja. Gudsbilden ser i hans läroboksanalys helt olika ut mellan kristendomens och islams Gud.⁴³

Härenstam beskriver även hur den språkliga översättningen av islam ger didaktiska problem. I flera av hans undersökningsmaterial skrivs förklaringar som; *underkastelse under den enda Guden. Allah är allsmäktig, ordet islam är ett uttryck för denna uppfattning, det betyder underkastelse och ett krav att underkasta sig Guds vilja.*⁴⁴

Härenstam fortsätter beskriva att det kan i många fall vara problematiskt att översätta ett uttryck eller ord rakt av då det alltid innebär någon typ av tolkning. Det kan te sig olyckligt att den svenska översättningen blir underkastelse, då man gärna ser muslimer, och framförallt muslimska kvinnor som underkastade Gud och mannen. Det blir en snedvriden bild av religionen redan när vi läser översättningen. Detta är ett tolkningsproblem då begreppet rakt av betyder underkastelse och det har en negativ betydelse på svenska.

TEORIANKNYTNING

Det som här kommer att lyftas fram utgör exempel på perspektiv undersökningen utgår från. Den är av relevans för mitt undersökta material och analysen kommer att knyta an till dessa.

Vi- och de andra

Denna undersökning kommer att baseras på en teori om ett postkolonialt perspektiv. Jag undersöker om ett vi- och de andra perspektiv uppstår i jämförelsen mellan kristendom och islam. I *Orientalism*, (Edward W. Said) beskrivs att genom att sätta upp, occidenten, västerlandet, och orienten, österlandet emot varandra och som västerlänning studera orienten som ”Den andra” uppstår ett perspektiv av att västerlandet är det centrala i världen. Att planmässigt ordna språket och kulturen är att medverka och hålla fast vid kolonialismens järngrepp om människorna i denna del av världen. Genom denna orientalism, utifrån ett överlägset perspektiv fortsätter väst att ha makt över en kultur som

⁴³ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 198

⁴⁴ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 59

under flera hundra år befunnit sig i underläge.⁴⁵ Författaren begränsar sig företrädesvis till araber och islam då de är kolonialmaktens huvudsakliga motparter i den värld han känner till. Utifrån denna syn uppstår perspektiv om hur västvärlden är *vi*, och orienten är *de andra*. Är då framställningen av islam i de analyserade läroböckerna då påverkade av denna bild?

Rune Pettersson menar i ”Bilder i läromedel” att den egna kulturen representeras vanligen av strikta, aktade samhällsmedborgare, medan det särartade framhävs i andra kulturer.⁴⁶ Hans bok fokuserar på bilder, men även i text tänker jag att detta kan visa sig. Dock benämner Pettersson andra forskare vilka menar att läromedel inte kan och heller inte bör vara objektiva, ”för då dödar vi snabbt materialet. De menar att man i stället skall arbeta dels med ett neutralt förhållningssätt till texterna, dels med ett personligt engagemang”⁴⁷ Jag kommer i denna uppsats inte undersöka bildernas betydelse för läroböckerna.

Islam, muslimer och den svenska skolan är skriven av Jonas Otterbeck och behandlar hur många muslimer anser att islam framställs i en västerländsk kontext och perspektiv. I ett muslimskt perspektiv är islam en samhällsordning som innefattar hela människans liv.⁴⁸ Forskare anser att en ny sorts islam växer fram i och med den västerländska sekulariseringen. I fortsättning måste det västerländska samhället lära sig prata om islam och hitta nya vägar för hur detta ska gå till.

Sammanfattning

Härenstam har i tidigare forskning om läromedel om islam sett flera olika tendenser beroendes på när de tryckts. I sina analyser har han sett den fanatiska muslimen med en arg och bestämmande Gud med egenmakt, detta kan te sig problematiskt då eleverna ska lära sig att kritiskt granska olika typer av auktoriteter. Härenstam beskriver hur kravet på objektivitet kan göra att urvalet av fakta blir selektivt och en islam blir en kollektiv religion där alla är stöpta i samma form. Saklighet innebär att vissa saker inte får

⁴⁵ Said W, Edward, (2004) *Orientalism*, Stockholm: ordfrent, sid.8, förord

⁴⁶ Pettersson, Rune, (1998) *Bilder i läromedel*, Tullinge: Institutet för infologi, sid. 112

⁴⁷ Pettersson, Rune, (1998) *Bilder i läromedel*, Tullinge: Institutet för infologi, sid. 112

⁴⁸ Otterbeck, Jonas, (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur, sidan 78

utelämnas och andra delar framhävas. Allsidighet innebär att religionen också ska skildras från ett inifrånperspektiv, från en troendes perspektiv. De fakta som presenteras från ett inifrånperspektiv kan dock vara väldigt komprimerad och inte relevant. De språkliga översättningarna kan vara ett dilemma i läroböcker då de ofta ger didaktiska problem. Vidare följer teorianknytningar och perspektivet vi och de andra diskuteras utifrån bland annat ett orientalistiskt synsätt där orienten ses som en kultur som varit i underläge och fortfarande är.

3. PRESENTATION OCH ANALYS

I detta kapitel presenteras först det undersökta material och därefter analyseras.

De olika delarna är analyserade med utgångspunkter i vilken kontext de framställs, vilken förståelse som behövs, om de är objektivt och relevant framställda. Även språket är viktigt i denna analys. Dessa kriterier analyseras inte var för sig utan texten är löpande med dessa i bakgrunden.

KRISTENDOM

Presentation av kristendom i Religion, Sofi

Innan kapitlet börjar beskrivs på två sidor vad Bibeln är för någonting och hur den är uppbyggd och vad den har för funktion för kristna i världen. Kristendomen förklaras alltså under avsnittet *Religion i världen*. Det börjar på sidan 86 och avslutas på sidan 111. Kapitlet börjar med att beskriva Jesus, vem han var, hur han levde och dog. Väldigt kortfattat. Därefter beskrivs hur Jesus lära blir kristendom, kristendomens olika inriktningar, kristendomen idag, katolska, ortodoxa och protestantiska kyrkor förklaras, därefter beskrivs helgdagar och högtider. Kapitlet avslutas med *För dig som vill VETA MERA*, här står beskrivet om Martin Luther, motreformationen och upplysningstiden. Därefter kommer *För dig som vill REPETERA*. Här finns rent faktainriktade instuderingsfrågor kopplade till kapitlet. Sist *För dig som vill GÅ VIDARE* där frågor mer inriktade på diskussion och egna reflektioner får utrymme.

I denna bok förklaras att ordet kristendom grundar sig på Jesus Kristus.

Kristendomen är alltså den religion som grundar sig på Jesus Kristus. Det första namnet, Jesus är hebreiska. Översätter man namnet Jesus till svenska betyder det ”räddare”, ”hjälpare”, ”frälsare”. Namnet Kristus fick Jesus av sina vänner. Det är ett grekiskt ord, Christós, som betyder ”den smorde”. När man hade valt en kung på Jesu tid, smorde man hans huvud med olivolja. Därför kallas kungen också den smorde.⁴⁹

Sakramenten beskriver att dop och nattvard visar på att Gud ständigt är närvarande. I stycket om *Kristendomen idag- katolska kyrkan* tas sakramenten upp igen och då beskrivs de väldigt kortfattat.⁵⁰ ”Dopet, som innebär att man blir del av Guds gemenskap, det vill säga medlem i kyrkan.” och ”Nattvarden, som innebär att man tar emot vin och bröd”⁵¹.

I kapitlet *Kristendomen idag- protestantiska kyrkan* beskrivs att det bara finns två sakrament, dopet och nattvarden och de beskrivs likadant som de gjorde under katolska kyrkans förklaring. De innebär precis samma sak inom de båda inriktningarna enligt *Religion Sofi*.⁵²

Analys av kristendom i Religion, Sofi

Avsnittet om kristendom är kortfattat och lättläst. Det som beskrivs gör det med enkla ord och man får en yttlig bild av vad kristendomen står för. Vill man lära sig mer har boken en infobas på internet, vilken jag dock valt att inte analysera då jag fokuserar på faktiskt tryckt material. Begreppet kristendom beskrivs i denna bok som att det grundar sig på Jesus. Jesus betyder räddare, hjälpare och frälsare vilka är positiva ord. Det beskrivs kortfattat och kan inte missuppfattas. Kristendom är en monoteistisk religion med en Gud och gudsbilden enligt Religion Sofi beskrivs som skyddande och tröstande. Som Härenstam beskriver i *Skolboksislam* är översättningen av begrepp ofta problematisk och kan sätta en religion i fel ljus då en översättning alltid innebär någon form av tolkning.⁵³ I översättningen av kristendom i denna lärobok får man en positiv bild av religionen då man kan känna sig trygg med en beskyddande, hjälpande Gud.

⁴⁹ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 92

⁵⁰ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 95

⁵¹ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 96

⁵² Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 103

⁵³ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 59

Kristendom i skolan ska ha en särställning utifrån styrdokument och läroplaner. När denna bok läses skulle det underlätta för läsaren om denne hade en förståelse i det som beskrivs då det förklaras mycket kortfattat och ytligt. Det är inte rimligt att så ska vara fallet då elever kommer från många olika kontexter och kristendom är inte en religion som alla är uppväxta med.

När sakramenten beskrivs görs även de det väldigt knapphändigt. Att nattvarden enbart är att ta emot bröd och vin och dopet gör personen medlem i Guds gemenskap beskrivs inte djupare än så. När man läser behövs en vidare förklaring, vilken också kan vara kortfattad men som beskriver varför man ska äta bröd och dricka vin och vilken betydelse det kan ha för kristna människor då och nu. Det är ingen allsidig bild som ges av dessa heliga handlingar.

Det som beskrivs är relevant men alldeles för summariskt. För att lära sig om en religion krävs diskussion och problematiseringar och inte bara korta meningar med fakta. I *enlighet med skolans värdegrund* beskriver hur läromedel både kan underlätta och begränsa en lärare i sitt arbete. Denne kan lära ut den fakta som står i läroboken ger men måste samtidigt lära eleverna att tänka kritiskt och reflektera.⁵⁴

Att bara läsa det som står i *Religion Sofi* utan någon form av reflektion kan för eleverna vara ofördelaktigt då de bara får en ytlig bild och lär då enbart in kortare faktauppgifter.

Presentation av Kristendom i Religionskunskap, kompakt

Avsnittet om kristendom är på 42 sidor och är uppdelat i *Kristendomens ursprung och kristendomens utveckling*. Det förstnämnda beskriver Jesus som historisk person, hur han levde och hur han dog och vad som hände under hans livstid. De båda avsnitten inleds med en faktaruta och i den som tillhör *Kristendomens ursprung* står det bland annat att kristendomen är världens största religion med 1.9 miljarder anhängare och att många som är kristna kanske inte vet så mycket om kristendomen, men det ska framgå i kommande kapitel.⁵⁵

---

⁵⁴ *I enlighet med skolans värdegrund*, (2006) Skolverket; rapport 285, sid 20

⁵⁵ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 24

Kristendomens utveckling skriver om de första kristna och hur kristendomen ser ut runt om i världen och vilka inriktningar som finns.

Kristendom - det är ett ganska nytt begrepp på den rörelse som uppstod kring Jesus från Nasaret. En mycket vanligare och äldre beteckning är kyrka. Ordet kyrka betyder egentligen ”det som tillhör herren” men vi använder det i flera olika betydelser. Kyrka kan vara en byggnad. Kyrka kan också beteckna en särskild riktning, en organisation inom kristendomen, exempelvis svenska kyrkan. Slutligen används ordet kyrka som ett samlande namn på alla världens kristna organisationer och bekännare, Kyrkan i världen⁵⁶

Ordet och sakramenten heter en överskrift som behandlar de heliga handlingar som framställs inom kristendomen.

Man kan säga att ordet är protestanternas främsta sakrament, även om det inte räknas som ett sakrament av protestanterna själva. Protestanterna anser att det finns två, möjligen tre sakrament som Jesus har uppmanat sina efterföljare att utföra. Det första är dopet och det andra är nattvarden. Protestanten Martin Luther betraktade även bikten som en helig handling⁵⁷

Dessa sakrament, heliga handlingar beskrivs under katolicismen och läsaren förutsätts komma ihåg från tidigare kapitel eller bläddra tillbaka. Dopot beskrivs i *Religionskunskap Kompakt* som den första kraftkällan, alltså det första sakramentet en människa får möta. ”*De flesta döps som små barn*”.⁵⁸ Genom detta dop blir barnet upptaget i kyrkans gemenskap. ”*Dopot är en engångshandling som inte kan upphävas eller göras om*”.⁵⁹

”*Nattvardens bröd och vin är den andra kraftkällan på en människas vandring genom livet.*”⁶⁰ Här beskrivs hur katoliker kallar nattvard för kommunion och att det är ett latinskt ord som betyder gemenskap ”*Ungefär samtidigt som katolska barn börjar skolan*

⁵⁶ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 54

⁵⁷ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 63

⁵⁸ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 63

⁵⁹ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 63

går de till sin första kommunion, de har då fina kläder på sig och familjen firar den första kommunion med kalas hemma”.

När någon är döende kallas en präst till platsen för att den ska få en sista kommunion. *”Nattvarden är ett sakrament som ska upprepas ofta och är inte ett engångssakrament som dopet.”* Bikten ses inte alltid som ett sakrament inom protestantismen, men när islam skriver om de fem pelarna nämns bikten som en jämförelse. Därför väljer jag här att ta upp den också. *”För att ta emot nattvarden på rätt sätt behöver människan rena sitt inre. Alla skuld känslor, allt dåligt samvete, allt som blivit fel måste redas upp. Man vänder sig då till en präst för personlig bikt”⁶¹*

Här beskrivs även hur det kan se ut där man kan bikta sig med biktstol. Även moderniseringen av bikten, då prästen och den som biktas sitter i ett samtalsrum beskrivs. *”Efter biktsamtalet kan prästen ge syndernas förlåtelse. Han kan också uppmana den som biktat sig att göra bot det vill säga sona eller ställa till rätta det som blivit fel”⁶²*

Analys av kristendom i Religionskunskap kompakt

Den information vi får om kristendom i denna lärobok är anpassad att passa elever i grundskolans senare år. Det som beskrivs gör det i vad denna analys har märkt positiva ordalag. Beskrivning av begreppet kristendom görs i kombination med kyrka som betyder *”det som tillhör herren”*. Det beskrivs i en ton som är neutral och gör inga anspråk på att mena någonting än det som står i texten. *”Det som tillhör herren”* är en översättning som inte beskrivs vidare. Är att tillhöra herren samma sak som att underkasta sig?

De sakrament som beskrivs gör också det i ordalag som man som läsare inte reagerar på, det är ren fakta. De beskrivs från ett *utifrånperspektiv*, det handlar om att lära sig om en religion där man får fakta om sakramentens betydelse för många kristna. Lindgren, Ödén

---

⁶⁰ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid 63

⁶¹ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid 63

⁶² Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 64

beskriver detta *utifrånperspektiv* som viktigt i det mångkulturella samhället. Att lära sig om en religion och införskaffa fakta är viktigt enligt författaren, då kunskap bidrar till förståelse.⁶³ Detta *utifrånperspektiv* måste dock kombineras med diskussioner och möjligtvis studiebesök så att läsaren inte enbart inriktar sig på fakta. Flera läsare är med stor sannolikhet döpta som barn, men kanske inte har någon tanke på vad det innebär, egentligen, även här är det angeläget att lära sig om en religion, även om man är uppväxt med den. Nattvarden beskrivs knapphändig hur det går till men det framkommer att det handlar om bröd och vin och gemenskap och ger ändå en bild som gör det relativt enkelt för läsaren att förstå.

Texten är framställt på ett sätt som verkar objektivt och författaren har förklarat denna del neutralt, och inte som någonting som varken är nära eller långt borta. Det som framställs är relevant för läsaren och ger en bild av kristendom som en religion där man döps och tar nattvard, utan någon som helst problematisering för läsaren. Det är faktakunskaper, som på något vis förutsätter en mindre förförståelse av begreppen.

ISLAM

Presentation av islam i Religion Sofi

Islam i denna lärobok är uppdelat på 11 sidor och börjar med en historisk sammanställning av profeten Muhammeds liv. Därefter beskrivs kort skrifter och berättelser, islams lära, moskén, två olika inriktningar, islam och politik. Även här avslutas kapitlet med "*För dig som vill VETA MERA*" där det finns ytterligare fakta att studera, om bildförbudet, jihad, mat och dryck, omskärelse och slöjan. "*För dig som vill REPETERA*" innehåller instuderingsfrågor som är faktainriktade. Kapitlet avslutas även här med *För dig som vill GÅ VIDARE* med diskussionsfrågor.

Innebörden av ordet islam står under rubriken "Islams lära".

Islam är ett arabiskt ord som har flera olika betydelser. Det betyder både underkastelse, överlämnande och lydnad. Muslim är den som vill underkasta sig Allah och leva efter det budskap som Allah uppenbarade för Muhammed.⁶⁴

⁶³ Lindgren Ödén, Birgit & Peder Thalén (Red.). (2006). *Nya mål? Religionsdidaktik i en tid av förändring*. Uppsala: Swedish Science Press, sid.118

⁶⁴ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid.116

Att vara muslim innebär att man lever efter islams lära. Islam är en monoteistisk religion, precis som judendomen och kristendomen. Monoteistisk betyder att man bara dyrkar en gud. Att leva som muslim innebär att man följer islams lära. Reglerna för läran finns i Koranen och i Sunna. Grunden är fem pelare, regler. Reglerna är obligatoriska regler om man är muslim.⁶⁵

1. *Trosbekännelsen* beskrivs kort. *”Det finns ingen gud utom Gud och Muhammed är Allahs sändebud”*⁶⁶
2. *Bönen*, *”muslimer ber fem gånger om dagen. Vid bönen ska man vara vänd mot Kaba i Mekka. Den viktigaste bönen är fredagsbönen”*
3. *Fastan*, beskrivs kortfattat så att den sker under årets nionde månad och att den i den muslimska kalender kallas ramadan och att Muhammed nu fick sin första uppenbarelse. *”Under dygnets ljusa timmar ska en muslim avstå från mat och dryck. Att ha sex är heller inte tillåtet”*⁶⁷
4. *Allmosan*, *”den innebär att varje muslim en gång om året ska betala minst 2,5 procent av sin inkomst till de som är fattiga och till den muslimska församlingen”*
5. *Vallfärden*, beskriver att en muslim en gång i livet, om han har råd måste resa till Mekka. Det beskrivs hur det går till och kort om vandringen. *”Endast muslimer får besöka Mekka, och varje år vallfärdar ca 1,5-2 miljoner människor till staden.”*⁶⁸

Analys av islam i Religion Sofi

Även här är texten lättläst och kortfattad, den är indelad i tydliga stycken vilket gör det lätt för läsaren att hänga med. Dock krävs tydligare förklaringar till översättningen och till de fem pelarna. Ordet islam översätts rakt av med underkastelse, överlåtande och lydnad vilket direkt ger en bild av religionen som sträng. Det ges ingen plats för tolkning av begreppet. Underkastelse på svenska har ingen positiv betydelse och författaren ger ingen vidare förklaring till vad det kan tänkas betyda. Härenstams resonemang om direkt översättning är även här relevant då översättningen ger en smal bild och ordet som översätts kan ha olika både beskrivande och känslomässiga kvaliteter. Detta beroende på

⁶⁵ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 116

⁶⁶ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 116

⁶⁷ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid. 117

⁶⁸ Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Ekelunds förlag AB, sid.117-118

tolkning.⁶⁹ Direkt här skapas en oförståelse där islam nämns med ord som enligt den rådande kontext inte klingar positivt.

De fem pelarna beskrivs som obligatoriska och ska man tro det som står är det strängt att följa dessa om man är muslim. Även här skapas någon slags oförståelse för religionen i fråga och man kan som läsare lätt få för sig att dra alla över en kant. Det står ingenting om den gemenskap de fem pelarna skapar inom islam, bara att det är en grund. Både när bönen, fastan och allmosan förklaras gör den det på ett sätt som får läsaren att tro att alla muslimer gör detta för att det är obligatoriskt. *Religion Sofi* är inriktad på faktakunskaper och läsaren får lära sig om en religion. Om man bara får detta perspektiv på en religion, beskriver Furehed som problematiskt. När man enbart lär sig fakta kan perspektivet bli felvänt och exotiskt. *Lära om* bör enligt Furehed kombineras med inslag av att lära av.⁷⁰ Furehed beskriver att detta problem ofta orsakas av platsbrist vilket kan stämma in på detta läromedel.

Presentation av islam i Religionskunskap kompakt

Avsnittet om islam är på 23 sidor och är alltså på färre sidor än kristendomen. *Islam-utveckling, lära och livsmönster*.⁷¹ Kapitlet börjar med en faktaruta. Därpå börjar första avsnittet som beskriver Muhammed och hans värld, därefter de fem pelarna och Koranen. Sista avsnittet handlar om islam i samhället.

Faktarutan ger en beskrivning av ordet och översättningen av islam.

Islam är ett arabiskt ord som betyder underkastelse. Innebörden är att en människa som tillhör religionen islam underkastar sig Guds vilja och försöker vara ödmjuk. De tre första konsonanterna slm kan ha olika betydelser på arabiska, beroende på vilka vokaler som placeras mellan dem. Muslim är en annan form av slm som betyder ”en som underkastar sig”. Salam är en tredje form av grundordet slm. Salam betyder fred. Om islam får bli allas religion och om alla människor blir muslimer- då blir det enligt islam, fred och

⁶⁹ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 59

⁷⁰ Furehed, Ragnar, (2006) *Livstolkning och värdegrund; att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Linköpings universitet, Skapande vetande, sid.117

⁷¹ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 118

harmoni. Muslimer anser att deras religion är den naturliga religionen för alla människor.⁷²

Faktarutan avslutas med *”Islam inte är en främmande religion långt borta. På kort tid har islam blivit Europas och Sveriges näst största religion”*.⁷³

De fem pelarna- islams heliga handlingar heter det andra avsnittet i kapitlet som behandlar islam.

Inom alla religioner förekommer särskilda riter, heliga handlingar. Exempelvis har kristendomen så kallade sakrament, nämligen dop, nattvard och bikt. Motsvarigheten inom islam kallas de fem pelarna och består av trosbekännelsen, bönen, allmosan, fastan och vallfärden. De fem pelarna bär upp ”islams hus” och skapar gemenskap bland muslimer.⁷⁴

Härefter beskrivs de fem pelarna i ganska enkla termer. Trosbekännelsen jämförs med trosbekännelsen inom kristendomen och beskrivs som enkel och kort. *”Det finns ingen gud utom Gud. Muhammed är hans sändebud”*.⁷⁵ Den består av två delar, den ena handlar om Gud och monoteismen slås härmed fast. *”Det finns bara en Gud, och den största synd en människa kan begå är att lita på något annat- pengar, makt, andra gudar- mer på än Allah.”* Den andra delen klargör Muhammeds ställning, och det beskrivs som viktigt att komma ihåg att han inte var gudomlig, såsom Jesus, utan var en vanlig människa som blev utvald till Guds sändebud.⁷⁶

*”Allahu akbar- Gud är större- så börjar kallelsen till bön. Det finns bara en Gud och han är alltid större, vad man än jämför honom med.”*⁷⁷ Gemenskap och enhet beskrivs som viktiga begrepp inom islam och fortsätter beskriva att bönen utförs på liknande sätt

⁷² Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 118

⁷³ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 118

⁷⁴ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 124

⁷⁵ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid 124

⁷⁶ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid.124

för alla muslimer världen över. När man ber känner man djup samhörighet med alla muslimer. Man kan be hemma eller i en moské. På fredagar träffas männen ofta i moskén för gemensam bön. ”*Då är det en lite längre bön och imamen håller en predikan. Kvinnorna ber oftast hemma*”.⁷⁸ Här beskrivs också hur böndeltagarna faller ner på knä och stöter pannan i marken. ”*Flitiga bedjare får en mörk fläck i pannan efter alla stötar mot marken. Fläcken kallas ”fromhetsmärke. Kroppens rörelser under bönen uttrycker islams viktigaste budskap: människan måste underkasta sig Guds vilja och vara ödmjuk.*”⁷⁹

I avsnittet där bönen behandlas beskrivs även moskén. Moské betyder ”*plats där man faller ner*”. Det står skrivet hur det ser ut i en moské och att det råder bildförbud. Det står att hygien är en viktig del inom islam och på bilden på samma sida ser man en man som tvättar sina fötter i ett handfat.⁸⁰

Fastan beskrivs i *Religionskunskap Kompakt* med en inledning om ramadan.

Under månaden ramadan är moskén vackert smyckad, och lampor som lyser hela natten finns uppsatta i byggnaden. Ljus är en viktig symbol för Gud inom islam. Guds ljus avslöjar allt ont men leder också människan på rätt väg. Ramadan är den månad då många muslimer fastar. Från solens uppgång till dess nedgång varken äter eller dricker de som fastar. De får heller inte ha sexuellt umgänge så länge solen är uppe.⁸¹

Fastan ses som en träning i självdisciplin och uthållighet. Under ramadans nätter umgås familjerna mer med varandra och äter god mat. I slutet av fastan firas fastebrytandets fest med god mat och barnen får presenter och godis.

---

⁷⁷ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid 124

⁷⁸ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid.125

⁷⁹ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid 125

⁸⁰ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid.126

⁸¹ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 126

Allmosan är en religiös gåva som muslimer brukar betala under fastemånaden.⁸² Det jämförs med kollekten inom kristendomen, och används för att hjälpa fattiga och sjuka. En muslim ska enligt en traditionell regel ge 2,5 procent av sina tillgångar.

Allmosan har också politisk betydelse. Det finns muslimer som ser allmosan som första steget mot ett välfärdssamhälle av svensk modell. Människor har en plikt att hjälpa varandra. De som kan avstå något ska hjälpa dem som har det sämre. I en del islamiska länder är det staten som tar in allmosan som en sorts skatt. Islam uppmanar dessutom människor att alltid vara generösa och gästfria.⁸³

Den sista heliga handlingen är vallfärden. ”*Någon gång under livet vill muslimer få tillfälle att vallfärda, resa till en helig plats.*” Det beskrivs att det kan vara en plats i sitt eget land men helst vill en muslim åka till Jerusalem, Medina eller Mekka. Många muslimer sparar hela livet pengar för att kunna göra en vallfärdsresa till Mekka där Muhammed föddes. I vallfärds månaden firar muslimer en offerhögtid då ett får eller något annat djur slaktas till festen. Här beskrivs hur det påminner om berättelsen om Abraham och så görs en jämförelse med Bibeln.⁸⁴ ”*Vid firandet av offerfesten i Mekka blir det tonvis med kött över som tas om hand och skickas till fattiga och svältande.*”

Analys av islam i Religionskunskap kompakt

Att underkasta sig Guds vilja och samtidigt vara ödmjuk och stå för ett budskap om fred och harmoni är en komplex förklaring. För att underkasta sig Guds vilja, måste man då helt leva efter Guds vilja och inte tycka eller göra någonting som man själv vill? Hade inte fortsättningen ”*och vara ödmjuk*” lagts till efteråt hade översättningen troligtvis varit nedsättande och läsarna hade lagt märke till detta som något negativt. Härenstams tidigare undersökning angående detta visar att det är en vanlig förekommande översättning och att det är svårt att översätta ett ord rakt av för att få en oproblematiserad innebörd.⁸⁵ I svenskan har ordet underkastelse en nyans av osjälvständighet, lydnad och

---

⁸² Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid.126

⁸³ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid.127

⁸⁴ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, 2008, sid.128

⁸⁵ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.58

brist på eget tänkande.⁸⁶ *Islam är inte en främmande religion långt borta. På kort tid har islam blivit Europas och Sveriges näst största religion*".⁸⁷ Även detta försök till att upphäva känslan av att islam är en religion långt borta är ett bra försök till avdramatisering. Islam är inte längre en främmande religion långt bort. Genom att beskriva islam på detta vis vill man få läsaren att förstå att muslimer även är en del av samhället omkring dem. Det som finns i läsarens omgivning är lättare att förstå och vara positivt inställd till.

De fem pelarna skapar enligt *Religionskunskap Kompakt* gemenskap bland världens muslimer. Kärnan i detta stycke är att beskriva på vilket sätt detta sker, alltså genom dessa gemensamma heliga handlingar som alla muslimer följer och gör. Att jämföra dessa med kristendomens sakrament är ännu ett sätt att fokusera på likheter för att islam inte ska ses som en religion långt borta. Här är Otterbecks resonemang intressant då man försöker framhäva islam ur en mer västerländsk kontext.⁸⁸ Detta för att på något sätt framställa religionen som ofarlig och som någonting som faktiskt finns i närheten. Det man förstår är som tidigare nämnt lättare att få en positiv bild av.

Trosbekännelsen Allahu Akbar beskrivs ingående och här får ordet *synd* en negativ klang. Att *underkasta* sig Gud framkommer här ännu en gång. För att vara en god muslim krävs att du inte tror på någonting annat, såsom pengar, makt eller andra gudar. Islam är en monoteistisk religion och Allah är allsmäktig och är den som styr över mänskligheten. Han framställs som härskande och därmed straffande om någonting kommer i hans väg. Även här är Härenstams tidigare undersökning om översättningar relevant. Den känslomässiga meningen av termen är problematisk när den hamnar i ett skolsammanhang.⁸⁹ Denna ständiga upprepning av underkastelse gör att tidigare försök till objektivisering hamnar lite i skymundan. I bönen beskrivs att Gud är större än allting annat, vad han än jämförs med. För elever som läser om islam för första gången måste detta sättas i relation till islams grundtanke, kontexten. Man måste vara ödmjuk och för

---

⁸⁶ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid. 60

⁸⁷ Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Gleerups utbildning AB, sid. 118

⁸⁸ Otterbeck, Jonas, (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur, sid. 78

⁸⁹ Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.60

att vara ödmjuk krävs att man sätter Gud i första hand i sitt liv. Om eleverna bara får denna bild av islam är det lätt att få uppfattningen att islam är lika med fanatism. Om man ber tillräckligt mycket kan man få en mörk fläck i pannan, till detta skulle en tydligare förklaring behöva komma. Varför människan måste underkasta sig, egentligen? I läsning utifrån den västerländska kontexten vi som läsare befinner oss i kan detta te sig opassande och möjligtvis extremt.

Moské "*plats där man faller ner*" är en fortsättning på begreppet underkastelse, och kanske är det en överflödig översättning i läroboken. Man kunde istället börjat med att beskriva vad en moské är och vad den används till. Pettersson, *Bilder i läroböcker* skildrar hur någonting särartat ofta framställs i andra religioner, medan utövarna i den religion man är uppväxt med, beroendes på kontext, framställs som högt aktade samhällsmedborgare.⁹⁰ Här finns en risk att islam framställs som "*den andre*". I avsnitt om fastan står ingenting om varför man fastar utan bara att man gör det, det beskrivs hur det går till och vilka som inte behöver göra det. För att få en förståelse av fastans betydelse fattas en förklaring. Också en förklaring till varför det är viktigt med självdisciplin och uthållighet behövs för att skapa förståelse. Att allmosan har en politisk betydelse är ett bra exempel då läsaren får förståelse för människans plikt att hjälpa varandra inom islam. Man ska inte leva i överflöd utan har en skyldighet att vara generös och gästfri. I Sverige betalar vi skatt som ska gå till denna välfärd genom staten. Vallfärden är enligt boken ännu ett sätt att bevisa inför Gud att man är uthållig och generös. Att efter offerfesten skicka kött till behövande fattiga är också ett tecken på denna generositet som försöks beskrivas med de fem pelarna. Religionen kan enligt dessa beskrivningar ses som det sociala skyddsnät som vi i Sverige har som en samhällelig rättighet, och även skyldighet.

JÄMFÖRANDE ANALYS

Denna analys är först en jämförelse mellan kristendom och islam i respektive bok. Därefter kommer en jämförelse böckerna emellan. Analysen utgår från det tidigare analyserade materialet från de båda läroböckerna.

---

⁹⁰ Pettersson, Rune, (1998) *Bilder i läromedel*, Tullinge: Institutet för infologi, sid. 112

Jämförande analys av kristendom och islam i Religion Sofi

I en jämförelse av de båda kapitlen kan man se att de är likadant uppbyggda, båda är också skrivna med ett språk som är lätt att förstå och hänga med. Både kristendomen och islam skulle dock behöva tydligare förklaringar. Flera saker som det skrivs om ges ingen vidare förklaring och läsaren får inte tillräckliga kunskaper för att kunna förstå hela innebörden. Inom kristendomen kan tänkas att det förutsetts en förförståelse för det som står skrivet eftersom boken är svensk och skriven i en västerländsk sekulariserad kontext. När islam beskrivs och diskuteras görs det väldigt grundläggande och med ord som kan tyckas negativt värdeladdade. För att förstå termernas innebörd krävs att man sätter orden i sin kontext så att inte frälsare direkt jämförs med underkastelse vilket ger en bild av att kristendomen är en religion man vill tillhöra om man inte vill underkasta sig och lyda. Här ställs de olika Gudsinstanserna emot varandra och islams Gud verkar straffande och sträng. De är båda monoteistiska religioner men guden framställs på väldigt olika sätt.

Sakramenten och de fem pelarna beskrivs ingenstans som likvärdiga då dopet och nattvarden inte alls beskrivs som obligatoriskt inom kristendom. Såsom de fem pelarna gör inom islam. Detta är helt korrekt då sakramenten och de heliga handlingarna inte kan jämföras på samma premisser, de har inte samma betydelse. För att beskrivningen av islam ska bli likvärdig krävs att det även här fås fram att alla muslimer inte är likadana, och att alla inte utför dessa heliga handlingar på samma sätt eller lika ofta, så som det ändå kommer fram när kristendomen beskrivs. I väst är samhället sekulariserat där religionen inte längre spelar lika stor roll. Att beskriva regler inom en religion som obligatoriska framhäver att religionen är det centrala i samhället och att varje troende person är likadan. Här framställs en muslim inte som en individ utan som en massa, och det är lätt att tänka att de är långt borta. Saids beskrivningar om västerlandet och österlandet kan i detta sammanhang stämma överens. Genom att klumpa ihop alla muslimer till en kollektiv folkgrupp gör att de ses som ”de andra” som är långt borta⁹¹

---

⁹¹ Said W, Edward, (2004) *Orientalism*, Stockholm: ordfrent, sid.8, förord

Jämförande analys av kristendom och islam i Religionskunskap Kompakt

Att välja ut vilken kunskap som ska läras ut beskriver Gunilla Svingby i *Sätt kunskapen i centrum* är en fråga om dominans. Den starkaste gruppen i ett samhälle är den som får göra valet.⁹² När en lärobok skrivs måste ett urval göras och det är alltid fråga om hur vilket materialet som ska vara med och hur det ska framställas.

När kristendom och islam ska jämföras utifrån valda kriterier krävs att man ser att de båda är skrivna i en västerländsk rådande kontext. Språket i de båda texterna är strukturerat och lättläst vilket gör det lätt att hänga med. Förklaringar till orden framkommer som tidigare nämnt i faktarutan i början av varje stycke. Kristendom kallas kyrka vilket betyder ”det som tillhör herren”, Islam betyder, rakt översatt ”underkastelse”, innebörden av detta är en människa som underkastar sig Guds vilja och försöker vara ödmjuk. Språket och meningsbyggnaden i de båda faktarutorna är lika varandra och båda försöker förklaras utifrån ett *lära om* perspektiv.⁹³ Ordet underkastelse har på svenska ingen positiv klang och författaren har därför lagt till ”och försöker vara ödmjuk” efter översättningen. Kyrka betyder ”det som tillhör herren” vilket om man läser mellan raderna egentligen betyder ungefär samma sak, det som finns i en kyrka, inom kristendomen, det är det som tillhör herren. I islamrutan står beskrivet att om alla människor får bli muslimer blir det enligt islam fred och harmoni. Något liknande står inte skrivet i rutan för kristendomen. Förklaringarna av begreppen utger sig för att vara från ett utifrånperspektiv där författaren är objektiv och försöker förklara verkligheten utifrån den västerländska kontext. Vilket kan vara problematiskt om islam beskrivs på samma premisser som kristendom eftersom kristendom är den religion som alltid varit störst här.

De heliga handlingarna inom kristendomen och islam har enligt *Religionskunskap Kompakt* samma betydelse för de troende, men inom islam är de fler och får därför mer plats i boken. Att göra en jämförelse som denna är för att göra religionerna likvärdiga.

Dock är det felaktigt då de fem pelarna inte är några heliga handlingar så som

⁹² Svingby, Gunilla, (1985) *Sätt kunskapen i centrum!* Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget, sid.16

⁹³ Furehed, Ragnar, (2006) *Livstolkning och värdegrund; att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Linköpings universitet, Skapande vetande, sid.117

sakramenten inom kristendomen. De olika handlingarna har inte alls samma betydelse för kristna och muslimer. Hela ”islams hus” vilar på de fem pelarna. En helig handling inom kristendom är inte samma sak och ingenting som liknar detta beskrivs. För att göra analysen så opartisk det går krävs en medvetenhet om att de inte innebär exakt samma sak, och att de beskrivs utifrån rådande kontext. Båda avsnitten försöker dock beskriva dessa saker och bedöma dem som likvärdiga. Språket inom båda framställningarna liknar varandra och inom båda är det tänkt att läsaren ska lära om religionen, det är inriktat på ren fakta.

Dopet och nattvarden inom kristendomen jämförs med islams heliga handlingar, de fem pelarna. Pelarna är som tidigare nämnt inga heliga handlingar som sakramenten och beskrivs därmed felaktigt i denna bok. Kristendomens heliga handlingar förutsätter någon sorts förförståelse då de beskrivs på få rader och det sägs egentligen inte varför en person döps eller tar nattvard. När de fem pelarna förklaras görs det relativt ingående men vissa delar skulle ha kunnat beskrivas med andra ord. Underkastelsen får mycket plats och i alla fem pelare skrivs någonting om hur Gud är störst och att islams viktigaste budskap är underkastelse. Moské betyder att falla ner och många muslimer faller ner och ber så mycket att de får ett märke i pannan. Muslimer födda i antingen ett muslimskt land eller Sverige behöver inte alls känna igen sig i detta då det lätt kan framstå som fanatiskt. Härenstam beskriver denna fanatism som någonting vanligt runt 1962 men att det levde vidare ändå in på 90-talet⁹⁴. Dock verkar en del antydningar av detta fortfarande förekomma. Våldigt troende personer finns inom alla religioner, men det skrivs ingenting om det inom denna del i Religion Kompakt för kristendomen. Både islam och kristendom är monoteistiska religioner där Gud har ensam makt. Inom kristendom utvecklas inte denna del medan när islam beskrivs kommer på tal flera gånger. Inom islam är Gud härskande, straffande och sträng.

Jämförande analys av Religionskunskap kompakt och Religion Sofi

Både böckerna är renodlade religionsböcker för grundskolans senare år. De är båda uppdelade i kapitel med de olika religionerna och livsåskådningarna uppdelade var för

---

⁹⁴Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, sid.104-105

sig. Då den ena boken är från 2003 och den andra från 2008 kan detta spela in i framställningen av de olika religionerna då Sverige blir mer och mer mångkulturellt och mångreligiöst. De både böckerna framställer religionerna på lite olika vis och *Religionskunskap Kompakt* är mer djupgående i sina beskrivningar. Det framkommer en tydlig skillnad och böckerna är upplagda på olika sätt. *Religion Sofi* är mer knapphändig med informationen och om man vill veta mer får söka information själv, den förutsätter en viss förförståelse som inte är säkert att man har om man inte är införstådd i de olika religionerna sen tidigare.

De olika böckerna beskriver begreppen annorlunda, i *religion kompakt* försöks orden kristendom och islam beskrivas med relativt objektiva termer. Då man förklarar islam, som betyder underkastelse lägger man även till: *och att vara ödmjuk*. Ordet lydnad skriver man aldrig med trots att det tas upp som en översättning i *Religion Sofi*. *Religionskunskap Kompakt* beskriver också i sin faktaruta hur islam inte är en religion långt borta, utan att den är stor i Sverige och Europa idag. Även denna förklaring försöker göra läsaren mer neutral i sin utgångspunkt när hon börjar läsa.

Religionskunskap kompakt beskriver de fem pelarna som en jämförelse med de heliga handlingar som finns inom kristendomen. Att göra kopplingar mellan de olika religionerna skapar en viss förståelse, då man kan se likheter istället för olikheter. Dock går det som tidigare nämnt inte att jämföra dessa på samma premisser. Sakrament och heliga handlingar har olika betydelse för troende inom de båda religionerna. I *Religion Sofi* visas dessa kopplingar inte lika tydligt då författaren inte skrivit med någonting om detta i sin förklaring av vilka heliga handlingar som finns inom de båda religionerna och vilken betydelse dessa har för de troende. *Religion Sofi* beskriver de fem pelarna som någonting obligatoriskt och som varje muslim måste följa för att vara en god muslim. I *Religionskunskap Kompakt* beskrivs de inte med samma formulering men det står ingenting om att det beror på sammanhang och i vilken kontext man lever för i vilken grad man följer dessa ”regler”. Det är samma när de heliga handlingarna inom kristendomen beskrivs. För att neutralisera bilden av fanatisk religion krävs förklaringar till begreppen, och att man tydliggör att alla inte lever likadant.

I båda böckerna klumpas islam, och i det stora hela också kristendomen ihop till en sammanhängande massa. Böckerna, och framförallt *Religion Sofi* kategoriserar islam som en enhetlig religion.

När de fem pelarna beskrivs görs de det på lite olika sätt. *Religionskunskap kompakt* utgår från översättningen de skrev i början av kapitlet, att underkasta sig, och försöka vara ödmjuk ligger till grund för författarnas beskrivningar. I *religion Sofi* märks ingen lika tydlig koppling till förklaringen av ordet utan förklaringarna här är kortfattade. Vissa formuleringar går dock att koppla till underkastelse som man utgår från i denna bok. Här förklaras heller ingenting om den gemenskap de fem pelarna skapar utan man framställer dessa som regler.

Jag märker en tydlig skillnad mellan de båda böckerna och *Religionskunskap Kompakt* försöker vara mer neutral och objektiv i sina förklaringar, både av betydelsen av begreppen kristendom och islam. Dock kan missförstånd uppstå även här då det i vissa fall kan framstå en hopklumpning av framförallt islam, som att alla troende är likadana. *Religion Sofi* beskriver kristendomen väldigt ytligt och förutsätter en viss tidigare förståelse för de begrepp som tas upp. Islam utgår från ordet underkastelse vilket har en negativ klang i västvärlden där frihet är ett begrepp att sträva efter.

Saids beskrivning om västerlandet och österlandet kan man i vissa fall koppla till dessa båda böcker då man ser till författarnas försök till objektivitet. Att sätta västerlandet som norm och förklara islam utifrån denna ger inte en rättvis bild.⁹⁵

5. AVSLUTANDE DISKUSSION

Enligt mina teorier om ett ”vi och de andra-perspektiv” kan jag säga att de stämmer överens till viss del. För att skriva en helt objektiv bok i religionskunskap krävs att man har samma insikt och förförståelse för alla religioner man behandlar i läroboken. Som författare är man uppväxt i en viss kontext och har en viss kunskap i sitt bagage, som man då kanske förutsätter att läsaren också har. Båda böckerna jag läst och analyserat försöker

---

⁹⁵ Said W, Edward, (2004) *Orientalism*, Stockholm: ordfrent, sid.8, förord

vara objektiva i sina beskrivningar men jag tycker som tidigare nämnt att den ena lyckas bättre än den andra. Religionskunskap Kompakt har tydligare förklaringar till begreppen vilket ger en mer övergripande bild. Att Religion, Sofis beskrivningar är så kortfattade kan mycket väl bero på platsbrist och budget.

Om kristendomen och islam ska framställas i läroböckerna på detta sätt krävs att vi sätter dem båda i sin kontext. I dessa kapitel står hur kristendomens och islams heliga handlingar spelar stor roll för de praktiserande och man förutsätter när man beskriver att alla kristna och alla muslimer är likadana. Det är viktigt att tänka på att vi lever i Sverige, och den kristendom som beskrivs är den de flesta av oss är uppväxta med. Den islam som beskrivs är den som praktiseras långt bort.

Religion kompakt har gjort ett försök att avdramatisera bilden av islam, och försökt förklara underkastelse inte enbart som någonting negativt utan försökt förklara ytterligare. *Religion Sofi* har inte med någon ytterligare förklaring utan begreppet står för underkastelse och lydnad vilket sätter islam ganska långt ifrån kristendom, som kommer från Jesus och betyder räddare och frälsare.

Att lära sig *om* en religion är det som vi gör i svenska skolan idag och om *Religion Kompakt* används, och kompletteras med diskussioner och studiebesök fungerar den bra som undervisningsmaterial. Ett vi- och de andra perspektiv kan uppstå om man inte diskuterar tillräckligt och om eleverna enbart får läsa i boken. Mycket som står, både inom kristendomen och islam kräver ett klagörande då religion över lag kan missuppfattas som någonting farligt och fanatiskt. Författarna till de båda böckerna har försökt att avdramatisera islam och beskriva termerna som något som kan likna kristendomen. Detta för att göra dessa så lika som möjligt så att inget ”vi och de andra-perspektiv” ska uppstå. Problemet är att islam fortfarande ses som någonting som levs och utövas långt borta. Många muslimer i Sverige känner inte igen sig i de beskrivningar som våra läromedel försöker förmedla som enda bilden av islam.

Skolminister Jan Björklunds argument för mer kristendom i religionsundervisningen är att vi måste bevara Sveriges kulturarv. Jag tänker direkt att det har med hans egna kristna bakgrund att göra och att hans uttalande inte är så särskilt modernt. För att få förståelse och empati för andra människor krävs att kunskapen om religionerna är likvärdiga och utgår från passande premisser.

Framtida forskning inom ämnet kan vara intressant då skolan som tidigare nämnt får en ny läroplan från och med sommaren 2011. I denna ska kristendomen ha en tydligare och ännu mer framträdande roll i religionsundervisningen. Att se om läroboken och undervisningsmaterialet förändras någonting i och med detta skulle vara ett intressant forskningsområde.

Att även se hur de analyserade böckerna, *Religions Sofi* och *Religion Kompakt* upplevs av lärare och elever skulle vara av intresse. Eftersom läroböcker är ett enligt många lärare komplext undervisningsmaterial behövs alltid mer forskning gällande detta.

6. SAMMANFATTNING

Syftet med denna undersökning var att undersöka hur kristendom och islam framställs i två olika läromedel för grundskolans senare år. Den ena från 2003 och den andra från 2008. De undersökta delarna innefattar hur termerna kristendom och islam framställs och översätts, samt hur de heliga handlingarna beskrivs. Enligt denna undersökning är det skillnad på de två olika böckerna, *Religionskunskap Kompakt* ger en mer allsidig bild av religionerna då författarna försöker avdramatisera islam och neutralisera begreppen. *Religion Sofi* gör bara kortfattade beskrivningar som enbart är inriktade på fakta. Båda böckerna är skrivna utifrån en västerländsk kontext och därför beskrivs även islam utifrån denna. Detta kan te sig problematiskt då religionen inte praktiseras på samma vis i den rådande kontext som den gör i ett muslimskt land. Detta kan i vissa fall leda till ett perspektiv av vi- och de andra, då västerlandet skapar normer och det som faller utanför är de andra, långt borta. Begreppet objektivitet blir även problematiskt i en undersökning som denna då det lätt blir från ett skenperspektiv. Båda böckerna syftar till att lära om en religion då man får kunskapen från ett utifrånperspektiv.

7. LITTERATURFÖRTECKNING

Facklitteratur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina, (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur AB

Furenhed, Ragnar, (2006) *Livstolkning och värdegrund; att undervisa om religion, livsfrågor och etik*, Linköpings universitet, Skapande vetande

Hedin, Christer, (2006) *Islam och västerlandet: möten, myter och motsättningar*, Stockholm: Dialogos Förlag AB

Härenstam, Kjell, (1993) *Skolboksislam*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

I enlighet med skolans värdegrund, (2006) Skolverket; rapport 285

Lindgren Ödén, Birgit & Peder Thalén (Red.). (2006). *Nya mål? Religionsdidaktik i en av förändring*. Uppsala: Swedish Science Press.

Läroplanen för grundskolan, Lpo 94 Stockholm: Utbildningsdep.

Läromedlens roll i undervisningen, (2006), Skolverket; rapport 284

Olivestam, E Carl, (2006) *Religionsdidaktik- om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*, Stockholm: Liber AB

Otterbeck, Jonas, (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur AB

Pettersson, Rune, (1998) *Bilder i läromedel*, Tullinge: Institutet för infologi

Said W, Edward, (2004) *Orientalism*, Stockholm: ordfront

Selander, Staffan, (1998) *Lärobokskunskap*, Studentlitteratur AB

Svingby, Gunilla, (1985) *Sätt kunskapen i centrum!* Stockholm: Skolöverstyrelsen och Liber Utbildningsförlaget

Läromedel

Eklund, Per, (2003) *Religion Sofi*, Solna: Ekelunds förlag AB

Hermansson, Magnus, Tidman, Nils-Åke (2008), *Religionskunskap Kompakt*, Malmö, Gleerups utbildning AB

C-uppsatser

Roos, Emma, (2010) Används läroboken: en undersökning om lärobokens användning inom religionsämnet, C-uppsats, Högskolan Gävle

Åkerlund, Marianne, (2005) *Representation av islam och muslimer i svenska läromedel*, C-uppsats, Högskolan Gävle

Internet

<http://www.sam.kau.se/religion/personal/k.harenstam/> 2010-12-21, Presentation av Kjell Härenstam, Karlstad universitet.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4086909> 2010-12-03, intervju på Sveriges Radio angående de nya läroplanerna, citat från skolminister Jan Björklund.